

ISSN:2181-1458

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

**SCIENTIFIC BULLETIN OF
NAMANGAN STATE UNIVERSITY**

namdu.uz ilmiy@inbox.uz

[Namdu_ilmiybolim](#)

ISSN:2181-0427

2022

4

Бош муҳаррир: Наманган давлат университети ректори С.Т.Тургунов

Масъул муҳаррир: Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор М.Р.Қодирхонов

Масъул муҳаррир ўринбосари: Илмий тадқиқот ва илмий педагогик кадрлар тайёрлаш бўлими бошлиги Д.Дехқонов

ТАҲРИРҲАЙЪАТИ

Физика-математика фанлари: акад. С.Зайнобиддинов, акад. А.Аъзамов, ф-м.ф.д., доц. М.Тўхтасинов, ф-м.ф.д., проф. Б.Саматов. ф-м.ф.д., доц. Р.Хакимов, ф-м.ф.д. М.Рахматуллаев.

Кимё фанлари: акад.С.Рашидова, акад. А.Тўраев, акад. С.Нигматов, к.ф.д., проф.Ш.Абдуллаев, к.ф.д., проф. Т.Азизов.

Биология фанлари: акад. К.Тожибаев, акад. Р.Собиров, б.ф.д. доц.А.Баташов, б.ф.д. Н.Абдурахмонов.

Техника фанлари: - т.ф.д., проф. А.Умаров, т.ф.д., проф. С.Юнусов.

Қишлоқ хўжалиги фанлари: – г.ф.д., доц. Б.Камалов, к-х.ф.н., доц. А.Қазақов.

Тарих фанлари: – акад. А.Асқаров, с.ф.д., проф. Т.Файзуллаев, тар.ф.д, проф. А.Расулов, тар.ф.д., проф. У.Абдуллаев.

Иқтисодиёт фанлари: – и.ф.д., проф.Н.Махмудов, и.ф.д., проф.О.Одилов.

Фалсафа фанлари: –ф.ф.д., проф. М.Исмоилов, ф.ф.н., О.Маматов, PhD Р.Замилова.

Филология фанлари: – акад. Н.Каримов, фил.ф.д., проф.С.Аширбоев, фил.ф.д., проф. Н.Улуқов, фил.ф.д., проф. Ҳ.Усманова. фил.ф.д., проф. Б.Тухлиев, фил.ф.н, доц.М. Сулаймонов.

География фанлари: - г.ф.д., доц. Б.Камалов, г.ф.д., проф.А.Нигматов.

Педагогика фанлари: - п.ф.д., проф. У.Иноят, п.ф.д., проф. Б.Ходжаев, п.ф.д., п.ф.д., проф. Н.Эркабоева, п.ф.д., проф.Ш.Хонкелдиев, п.ф.д., проф Ў.Асқарова, п.ф.н., доц. М.Нишонов, PhD П.Лутфуллаев.

Тиббиёт фанлари: – б.ф.д. Ғ.Абдуллаев, тиб.ф.н., доц. С.Болтабоев.

Психология фанлари – п.ф.д., проф З.Нишанова, п.ф.н., доц. М.Махсудова

Техник муҳаррир: Н.Юсунов

Таҳририят манзили: Наманган шаҳри, Уйчи кўчаси, 316-уй.

Тел: (0369)227-01-44, 227-06-12 **Факс:** (0369)227-07-61 **e-mail:** ilmiy@inbox.uz

Ушбу журнал 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсати қарори билан физика-математика, кимё, биология, фалсафа, филология ва педагогика фанлари бўйича Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

“НамДУ илмий ахборотномаси–Научный вестник НамГУ” журнали Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг 17.05.2016 йилдаги 08-0075 рақамли гувоҳномаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (АОКА) томонидан 2020 йил 29 август куни 1106-сонли гувоҳнома га биноан чоп этилади. “НамДУ Илмий Ахборотномаси” электрон нашр сифатида ҳалқаро стандарт туркум рақами (ISSN-2181-1458)га эга НамДУ Илмий-техникавий Кенгашининг 11.04.2022 йилдаги кенгайтирилган йиғилишида муҳокама қилиниб, илмий тўплам сифатида чоп этишга рухсат этилган (**Баённома № 4**). Мақолаларнинг илмий савияси ва келтирилган маълумотлар учун муаллифлар жавобгар ҳисобланади.

FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARIDA "UZUMCHILIK" LEKSIKASINING LINGVOKULTROLOGIK TAHLILI VA OLIMLARNING ILMIY QARASHLARI.

R.R.Radjabov

BuxDU o'qituvchisi

Chanqagan sayyoh uchun uzumzoringizning
chetida bir necha dasta uzum qoldiring.

(fransuz xalq hikmatli so'zi)

Annotatsiya: Mazkur maqola uzumchilik sohasidagi ilmiy izlanishlarga asoslangan bo'lib, xususan O'zbekiston va Fransiya hududlarida yetishtirib kelinayotgan uzum navlari va terminologiyalari ustida olib boriladigan ilmiy tadqiqot ishlari o'rganiladi. Olimlarning ilmiy fikrlari va tajribalariga tayangan holda shu sohasiga oid atama va izohli lug'atlar yaratishga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jalik, termin-atamalar, uzumchilik va vinochilik, tokdoshlar, soha, lug'at, ilmiy qarashlar, terminologiya, leksik-semantik, so'z yasalish, madaniy boyliklar, texnik terminologiya, leksik birliklar.

Annotation: This article is based on scientific research in the field of viticulture, in particular, research on grape varieties and terminology grown in Uzbekistan and France. It aims to create glossaries and glossaries in the field based on the scientific opinions and experiences of scientists.

Keywords: agriculture, terminology, viticulture and winemaking, counterparts, industry, dictionary, scientific views, terminology, lexical-semantic, word formation, cultural richness, technical terminology, lexical units.

Tarjima millatlar orasida bevosita ma'naviy aloqa qilish quroli bo'lishidan tashqari u madaniy boyliklar, kishilarning ko'p asrlik ezgu armonlari, urf-odatlar, turmush tarzlari, g'oyasi va qarashlari mujassamlangan asarlarni o'zga til sohibi bo'lmish xalqqa yetkazadi, xalqning ko'ngil daftarini namoyish etadi.

O'zbek tarjimashunos olimi, "o'zbek tarjimachiligining otasi", filologiya fanlari doktori, professor G'aybulla Tojiddinovich Salomovning badiiy tarjima haqidagi "Dunyodagi birorta xalq bir-biridan butunlay ayricha holatda yashay olmaganidek, ularning ma'naviy va moddiy yodgorliklari, adabiyoti va san'ati ham hech qachon faqat bir millat chegarasidagina saqlanib qolgan emas" degan fikrlari yuqoridagi fikrimizga misol bo'la oladi⁵². Qolaversa bu bilan tarjimashunos olim dunyo yaxlit va yagona bo'lganidek unda yashayotgan xalqlarning har tomonlama rivojlanishida bir-birlarining ta'siri juda katta ekanligini aytmoqchi bo'lgan. Fikrimiz dalili sifatida G'arb adabiyoti, san'ati, tarjimashunosligi, ma'naviyati xususan qishloq xo'jaligiga oid terminlarning turli-tuman tillarga tarjima qilinishi, o'rganilishi, ilmiy tadqiqot ishlari olib borilishi va boshqa sohalarning rivojlanishida albatta Sharq madaniyati, adabiyoti, ma'naviyati va albatta tarjimashunosligining roli kattadir. Agar tarjima bo'lmaganida milliy madaniyatlar va insoniyatning buyuk daholari bunyod qilgan o'lmas asarlari, ilmiy tadqiqot ishlari yakkalanib qolgan bo'lar edi. Fikrimizning xulosasi sifatida "**tarjima**" internatsionalizm va halqlar do'stligi quroli hisoblanadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Terminologiyada kategorik

⁵² Salomov.G'-Tarjima nazariyasiga kirish. – Toshkent: ToshDShI, 2016, 13-14b

yondashuv muammosini o'rganish jarayonida ko'p jihatdan termonolog olimlarning asarlariga tayaniladi. Rus olimi, terminolog akademik D.S.Lotte mahalliy terminologiyaning asoschisi sifatida, faqat to'rtta (**jarayonlar, texnik narsalar, xususiyatlar va o'lchov birliklari**) umumiy toifadan iborat texnik terminologiyaning dastlabki modelini taklif qildi⁵³.

Shu jumladan yurtimizda bugungi kunda qishloq xo'jalik sohalari jadal suratlarda rivojlanishini inobatga oladigan bo'lsak, unga bo'lgan e'tibor naqadar yuqori ekanligini ko'rsatadi. Bu esa bizdan bu sohalarda yanada chuqurroq tadqiq qilish, izlanish, yangilik yaratish kabi ulkan maqsadlarni talab qiladi. Ayni paytda juda ko'plab sohalar tarjimon, olim va tilshunoslar tomonidan chuqur o'rganilgan va izohli lug'atlarda o'sha sohadagi so'zlar yaxlit bir holatda jamlanganligini ko'rish mumkin. Misol tariqasida tibbiy terminlar lug'atida tibbiyotga oid bo'lgan so'zlarni yaxlit holda, iqtisodiy terminlar lug'atida aksariyat iqtisodga oid bo'lgan so'zlar ma'nosi ochib berilganligi, psixologiya sohasiga oid atama va izohli lug'atlar mavjudligini ilmiy ishlar natijasi deb baholasa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Avvalo uzumchilik terminologiyasi haqida ilmiy qarashlarni muhokama qilishdan oldin "terminologiya" so'zi haqida ma'lumot berish maqsadga muvofiq. Terminologiya - bu tilshunoslikdan kelib chiqqan bo'lib, bir qator zamonaviy fanlar, amaliy faoliyat sohalari yutuqlarini o'zlashtirgan mustaqil ilmiy va amaliy fan hisoblanadi. Bu fan atamalar va boshqa maxsus leksik birliklarning kelib chiqishi, tipologiyasi, shakllari, mazmuni, faoliyati va ishlatilishini o'rganadi. Rus olimasi Z.I.Komarovaning "Terminologiya atamalar va atamalar tizimlari haqidagi fandi" degan fikri yuqoridagi fikrimizga misol bo'ladi⁵⁴. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki atamashunoslikning asosiy ob'ekti terminologiyalardan iboratdir⁵⁵. Zero, terminologiya o'z-o'zidan terminlarning xossalari va ularning hatti-harakatlarini belgilab beradi.

Ammo qishloq xo'jalikning ba'zi sohalarida termin-atamalar hali bir izohli lug'at shaklida yaxlitlashtirilmaganligi aynan o'sha sohada ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish va shu sohasiga oid atama va izohli lug'atlar yaratish kerakligini ko'rsatadi. Yuqoridagi ilmiy qarashlarimizni isboti sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alkogol va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarish va ularning aylanmasini davlat tomonidan tartibga solishni takomillashtirish hamda uzumchilik va vinochilikni rivojlantirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 5-fevraldagi PF-5656-son Farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi huzuridagi Uzumchilik va vinochilikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" 2019-yil 5-fevraldagi PQ-4161-sonli qarorlarini keltirish mumkin.

Olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, uzumchilik va vinochilik asrlar davomida xalqlar diqqatini o'ziga tortgan, fan uning tarixi va ishlab chiqarish xususiyatlarini yaxshi o'rgangan ammo uzoq tarixga qaramay, ushbu fan sohasi tilshunoslik nuqtai nazaridan

⁵³ Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во академии наук СССР, 1968. – 156 с.

⁵⁴ Э.М.Колесникова – "Терминосфера "Виноградарство и виноделие" в категориальном аспекте (на материале французского и английского языков)" Екатеринбург2018. 60 -75 с.

⁵⁵ Э.М.Колесникова – "Терминосфера "Виноградарство и виноделие" в категориальном аспекте (на материале французского и английского языков)" Екатеринбург2018. 15 с.

etarlicha o'rganilmagan. Bizda mavjud bo'lgan adabiyotlarni tahlil qilish natijasida, u lingvistik tahlillarda faqatgina bir necha marta tadqiq etilgan degan xulosaga kelishga imkon beradi, uning O'rta er dengizi va submintaqaviy voqeliklari italyan, ispan, fransuz va o'zbek tillari asosida ko'rib chiqilgan, shuningdek, uning ingliz va rus tillari materiallarida leksik-semantik va so'z yasaliş jihatlarida ko'p tadqiq etilmagan⁵⁶. Uzumchilik va vinochilik terminologiyasi yaxlitlik va nisbiy barqarorligi bilan boshqa terminologiyalar bilan o'zaro bog'liqlik va chegaralarning ochiqligi kabi xususiyatlarga ega bo'lgan ma'lum bir maxsus hududning lingvistik modelidir.

XX asrning o'rtalarida uzumchilik sohasida ilmiy ishlar natijasi sifatida O'zbekiston hududida faqatgina uzumchilikni amaliy - ilmiy jihatidan rivojlantirishga ulkan hissa qo'shgan, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan agronom, Mehnat Qahramoni, mashhur sohibkor Rizamat ota Musamuhamedov nomini alohida tilga olish mumkin. Ular tomonidan uzumning ko'plab yangi navlari yaratilib, tok o'stirish va uni parvarish qilishning ilmiy va ilg'or tajribalar asosida takomillashtirilgan usullari ishlab chiqilgan va tadbiiq etilgan. Hozirgi kunda tog' oldi viloyatlarda asosan Farg'ona vodiysida yetishtirib kelinayotgan uzum navlari Rizamat ota yaratgan ilmiy va ilg'or tajribalar mahsuli sifatida dunyoga dong'i taralgan.

Shu o'rinda alohida urg'u berib aytish kerakki, ishlab chiqarilayotgan meva-uzum mahsulotlari o'sib borayotgan xalqimiz va xomashyoni qayta ishlash sanoati ehtiyojini to'liq ta'minlash uchun hali yana talaygina ishlarni amalga oshirishga to'g'ri keladi. O'zbekistonda tokchilikni rivojlantirishda ilmiy tekshirish muassasalari ya'ni Shreder nomidagi ilmiy tekshirish ishlab chiqarish birlashmasi shuning bilan bir qatorda Samarqand uzumchilik instituti ishtiroki bilan bir qatorda Toshkent va Samarqand qishloq xo'jalik institutlari mevachilik va uzumchilik kafedralari katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga bir qator mashhur olimlar (K.Liney, J.Planshon, P.Viala, A.M.Negrul, D.I.Sosnovskiy, V.V.Shulgina, Sh.G.Topole va boshqalar)ning tokdoshlar uzumchilikda yangi texnologiyalar oilasini o'rganish hamda uning sistematikasi (tasnifoti)ni ishlab chiqish bo'yicha olib borgan say-harakatlariga qaramasdan hali bir qator masalalar shu vaqtgacha yetarli darajada o'z isbotini topmagan va ularning yechimi bo'yicha turli nazariya va farazlar mavjud (turkum va turlar o'rtasidagi filogenetik o'zaro bog'liqlikni, madaniy toklarning kelib chiqishi va shakllanishi yo'llarini aniqlash va h.k.) kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki hozirgi kunda qishloq xo'jaligining asosiy manbalaridan biri bo'lgan uzumchilik sanoatini lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish, sohaga xos bo'lgan so'zlar, so'z birikma va terminologiyalarining o'zbek va fransuz tillaridagi tarjimasi o'rganildi. Dunyo olimlarining ilmiy, nazariy qarashlari o'rganildi.

АДАБИЁТЛАР

1. D.Sh.Islomov. (2021). The Definition of The Concepts of «Phoneme» and «Phonostylistics». Middle European Scientific Bulletin, 9. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.9.204>

⁵⁶ Э.М.Колесникова – “Терминосфера "Виноградарство и виноделие" в категориалном аспекте (на материале французского и английского языков)” Екатеринбург2018. 33 с.

2. D.Sh.Islomov. (2021). Phonetics and Phonology. Middle European Scientific Bulletin, 11. Retrieved from <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/470>
3. Islomov, D. (2021). THE ROLE OF PHONOSTYLISTIC UNITS AND PHONEMES IN THE PROCESS OF TEACHING FRENCH TO ADULTS IN THE ANALYSIS OF EXAMPLES. Конференции, 1(1). <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.971>
4. ISLOMOV, D. Sh, and GA JAHONGIROVA. "THE ROLE OF PHONOSTYLISTICS AND PHONOSTYLISTIC UNITS IN TEACHING FRENCH AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS." E-Conference Globe. 2021.
5. Д.Ш. Исламов. "Поэтические формы как культуроведческий компонент при обучении иностранному языку». Статьи в Академии Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2015. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/poeticheskie-formy-kak-kulturovedcheskiy-komponent-pri-obuchenii-inostrannomu-yazyku> (дата обращения: 13.03.2021).
6. Д. Исламов, НВ Ванцова, ТМ Хусяинов – "Возможности использования проектной методики при преподавании иностранных языков" Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-ispolzovaniya-proektnoy-metodiki-pri-prepodavanii-inostrannyh-yazykov> (дата обращения: 13.03.2021).
7. Islomov, D. (2021). ЖИЗНЬ АБДУЛЛЫ КАДИРИ И ЕГО ВКЛАД В УЗБЕКСКУЮ ЛИТЕРАТУРУ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 6(2). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/561
8. Islomov, D. (2021). ФОНЕМА ВА ФНОСТИЛИСТИКА НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПОНЯТИЯ ФОНЕМЫ И ФНОСТИЛИСТИКИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 1(1). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/560.
9. D Islomov - SECTION: CULTURAL SCIENCE MODERN SCIENTIFIC RESEARCH, 2019.
10. Islomov, D. (2022). Француз тили фонетикаси Француз тили фонетикасининг ўзига хос жиҳатлари: Француз тили фонетикасининг ўзига хос жиҳатлари. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 8(8). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4108.
11. . Ramazonovna T. S. On binary structured speech products in french //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 10. – С. 381-386.
12. Shakhnoza T. Binary Construction in the Speech //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 210-213.
13. Ruslan Rajabmurodovich Radjabov. (2021). THE FRENCH FUTURE: MODALITY IN ENGLISH. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 2(06), 60–67. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/W4Q8A>.
14. RADJABOV, R. R., & TOSHPU LATOVA, N. (2021, March). SCIENTIFIC AND THEORETICAL VIEWS ON VITICULTURE AND ITS ROLE IN THE WORLD COMMUNITY. In E-Conference Globe (pp. 23-27).
15. RADJABOV, R. R., & MAKHMUDOVA, S. (2021, March). THE ROLE OF ART OF TRANSLATION IN THE DEVELOPMENT OF WESTERN AND EASTERN LINGUISTICS. In E-Conference Globe (pp. 310-315).

75	Абу Ҳафс Умар Ибн Муҳаммад Ан-Насафийнинг “Ақоид Ун-Насафий” асарига назмий шарҳ “Назми Ақоид” асари тил хусусиятлари ҳақида Амонов М.У., Латипов А	383
76	Ileksik birikmalarning denominativ va kognitiv jihatleri Mehmonova Y.Ch	391
77	Ўлан ва ўланчиликка бўлган эҳтиёж ҳамда ўлан ижрочиларига нисбатан қўлланилган истилоҳлар хусусида Турғунов Ш.Д	395
78	Жон драйденнинг “аврангзеб” трагедиясида қўлланилган стилистик конвергенцияларнинг асосий ғояси Очилова Д.Б	401
79	Fransuz va o'zbek tillarida “uzumchilik” leksikasining lingvokultrologik tahlili va olimlarning ilmiy qarashlari. Radjabov R.R.....	408
80	Differences and similarities between sfshsgs and kmnhs, their lexical-semantic ranking Бобокалонов П.Р	412
81	Қанотли ибораларнинг таълим ва тарбиядаги роли Исакова Г.Н	416
82	Суғурта терминларининг шаклланишида синтактик муносабатлар Тошкент М.И., Хайдаров И.Т	423
83	Абдулла Қодирий Насрида қўлланган “Маънавият” тушунчасини ифодаловчи муқобилли бирликлар талқини Холмуродова М.А	429
84	Типы письма и оценка навыков письма учащихся Хотамова М.М	432
85	Murojaat ifodalovchi birliklarning lisoniy maqomi (o'zbek tili tahlili asosida) Qodirova M.T	436
86	Қуръони карим ваҳий тили اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ الْفُصْحَى нинг лисоний ўзига хосликлари Ёдгоров Ш.А	442
87	“Lisonut-tayr” dostonida afsonaviy qushlar tasviri Karimova Y.B	450